

УДК 378.2

Т. В. ДНІПРОВСЬКА

КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ АВТОТРАНСПОРТУ

У статті визначено суть і зміст комунікації та спілкування в управлінні, розглянуто соціально-психологічні особливості управління, визначено комунікативну природу управління і її аспекти, розкрито сутність, етапи, зміст педагогічної технології формування комунікативної складової управлінської компетентності майбутніх інженерів, яка становить сукупність найбільш доцільних і методично скомпонованих навчальних способів, прийомів, форм управлінської підготовки, принципів та правил їхнього застосування, послідовних методичних і технологічних дій щодо досягнення поставлених цілей їх професійної підготовки; наведено результати проведення експерименту.

Ключові слова: професійна підготовка майбутніх інженерів, управлінська компетентність, комунікативна складова управлінської компетентності, спілкування, педагогічна технологія.

Важливою особливістю сучасного етапу є підвищення вимог до фахівців на виробництві, які здатні досягнути високого рівня професійної компетентності, особистісного авторитету й статусу в умовах курсу нашої країни до вступу в Європейський Союз [1].

Важлива особливість управління на сьогодні полягає в тому, що поза спілкуванням з учасниками взаємодії неможливе вирішення управлінських завдань, прийняття управлінських рішень, професійне зростання керівника та його співробітників. Діалогічні стосунки та вміння комунікації в цьому процесі є універсальною умовою ефективності управлінської діяльності керівника, формою розкриття потенційних можливостей учасників управлінської взаємодії.

Сьогодні серед вимог до фахівця-інженера відзначається здатність ефективно управляти персоналом, спілкуватися та взаємодіяти з підлеглими й колегами в колективі підприємства при вирішенні складних управлінських та виробничих завдань, налагоджувати комунікацію з іноземними партнерами.

Аналіз проведеного анкетування показав, що інженери зазнають труднощів при аналізі та аргументуванні власних позицій у вирішенні виробничих ситуацій, ініціюванні й підтримці спілкування з колегами у професійній взаємодії, у коригуванні власної поведінки в ситуаціях комунікації, оцінюванні власної участі в спільній роботі.

Причинами цього становища визначено такі:

- орієнтація професійної підготовки майбутніх інженерів АТ на передачу запрограмованих та репродуктивних ЗНУ;
- сприйняття викладачами студентів як пасивних об'єктів навчальної діяльності у ВНЗ;

- недостатня психолого-педагогічна та управлінська компетентність викладачів;
- недосконалість робочих навчальних програм, тематичних планів дисциплін, що повинні забезпечувати формування управлінської компетентності та, особливо, її комунікативної складової;
- недостатня професійна та управлінська практична спрямованість навчального процесу у ВНЗ;
- слабе моделювання основних видів професійної діяльності майбутніх інженерів АТ;
- відсутність тренінгових та ігрових видів занять стосовно управлінської діяльності;
- перевага описово-пояснювальних підходів замість проблемних;
- недостатнє впровадження у навчальний процес нових інформаційних технологій, заснованих на використанні мультимедійних дидактичних засобів.

Метою статті є визначення суті та змісту комунікації й спілкування в управлінні, соціально-психологічних особливостей управління, комунікативної природи управління та її аспектів, розкриття сутності, етапів, змісту педагогічної технології формування комунікативної складової управлінської компетентності майбутніх інженерів, наведення результатів проведення експерименту.

Проблематика управлінської діяльності та підготовки привернула до себе увагу вчених у зв'язку з потребами практики, викликаними, насамперед, політичними, соціально-економічними перетвореннями, та досить швидко стала предметом дослідження багатьох учених. Різні аспекти підготовки професійних керівників висвітлено в працях педагогів, психологів, економістів, менеджерів (В. Безбородий, Л. Влодарська-Зола, Ю. Ємельянов, В. Черевко та ін.), проблеми формування управлінської культури, управлінських умінь і навичок розкрили С. Мельников, Р. Пустовіт, Л. Сергеева та ін.

В українських дисертаціях останніми роками розкрито такі аспекти цієї проблеми: підвищення управлінської компетентності керівників навчальних закладів (Р. Вдовиченко, О. Зайченко та ін.), теорія і практика підготовки майбутніх фахівців аграрної галузі до управлінської діяльності (В. Свистун), теоретичні й методичні основи підготовки інженера у вищому навчальному закладі до майбутньої управлінської діяльності (О. Романовський, Т. Гура), підвищення управлінської компетентності військових керівників (О. Бойко, Т. Мацевко та ін.). Проблеми вдосконалення управлінської підготовки майбутніх інженерів проаналізовано також у працях М. Згуровського, Г. Півняка, О. Пономарьова, Л. Товажнянського. Однак досліджень щодо розробки управлінської компетентності фахівців у комунікативному аспекті нами не виявлено.

Важливою складовою безпосереднього керівництва людьми є спілкування з ними. А поза комунікацією, без співпраці й діалогу, взаємодії та

взаємного сприйняття людей управлінська діяльність керівника неможлива. У кожній ситуації успіх визначається якістю спілкування, умінням керівника слухати й передавати інформацію, здатністю зрозуміти співрозмовника. Ідеться про широкий діапазон комунікативних знань, умінь і навичок, необхідних керівнику для управлінської діяльності.

Отже, змістом управлінського спілкування є обмін інформацією, організація взаємодії та взаєморозуміння, які неможливі без взаємного сприйняття, міжособистісних взаємовпливів. Спілкування в управлінні – важливий інструмент розв’язання основних управлінських функцій: організації, мотивації, планування й контролю. Комунікація, будучи також функцією управління, є інтегруючою складовою, що об’єднує ролі управління й ролі спілкування. Усе це дає підстави для тверджень про управлінську діяльність як соціально-психологічну (ідеться про її аспекти, поєднані з керівництвом та людьми), де спілкування відіграє важливу роль, що зумовлено значущістю соціальних функцій управління й психологічними особливостями учасників управлінського процесу.

Соціально-психологічна особливість управління полягає в тому, що поза спілкуванням з учасниками взаємодії неможливе розв’язання управлінських завдань, прийняття управлінських рішень, професійне зростання керівника та його співробітників. Діалогічні відносини в цьому процесі є універсальною умовою ефективності управлінської діяльності керівника, формою розкриття потенційних можливостей учасників управлінської взаємодії. Важливі при цьому й інші критерії ефективності: задоволеність від належності до групи та від роботи, авторитет керівника, самооцінка керівництва тощо, які визначають рівень сформованості соціально-психологічного клімату в організації.

Управлінська діяльність інженера як керівника з погляду соціальної психології полягає у вирішенні управлінських завдань засобами спілкування, у передаванні знань і досвіду учасникам взаємодії й способі організування системи відносин на рівнях “керівник – підлеглий”, “керівник – група”, “керівник – інші керівники” тощо, а також у створенні умов для функціонування системи соціально-психологічного забезпечення розвитку особистості. Соціально-психологічний аспект управлінської діяльності охоплює: психологію особистості керівника, підлеглих, їх праці; психологічну структуру групи; типи, способи й стилі управління; взаємини між учасниками взаємодії; місце соціально-психологічних чинників в управлінському процесі.

Комунікативна природа соціального управління актуалізує психологічні та соціальні засади управлінської діяльності керівника, зосереджує увагу на співвідношенні внутрішнього та зовнішнього, об’єктивного й суб’єктивного, індивідуального та групового тощо. Комунікація при цьому є діяльністю соціальною й діалогічною, до якої залучені всі учасники управлінського процесу.

Спілкування в управлінській діяльності інженера має на меті взаємодію між суб’єктами управління, між суб’єктом і об’єктом управління для

досягнення поставлених цілей. Отже, в управлінській діяльності формуються, крім організаційно-технічних, соціально-економічних, і певні соціально-психологічні відносини. Соціально-психологічний аспект управління передбачає врахування закономірностей людської поведінки та людських стосунків (міжособистісних, міжгрупових, внутріособистісних), що характеризують ставлення людей до роботи, до свого інтелектуального, морального, професійного, комунікативного та іншого потенціалу.

Комунікативна природа управління виявляється в таких аспектах:

- комунікація як функція управління наділена інтегруючою здатністю, що забезпечує реалізацію інших функцій (організація, мотивація, планування й контроль);
- спілкування є принципово соціальним і діалогічним феноменом, тобто таким, що здійснюється всіма учасниками управлінського процесу та стосується їх спільної діяльності;
- інженер і підлеглий у процесі обміну інформацією, взаємодії та взаємного сприйняття є активними учасниками спільної діяльності;
- управлінська діяльність здійснюється в конкретному соціально-психологічному просторі, охоплюючи відносини всередині організації та її зовнішні зв'язки;
- у процесі управління реалізується комунікативний потенціал учасників спільної діяльності та спілкування.

Усе це свідчить, що без спілкування інженера із співробітниками, без взаємного обміну ідеями, думками та інформацією не може бути справжньої взаємодії, а отже, й управління.

У комунікативному аспекті управлінська діяльність керівника як соціальний різновид управління спрямована на забезпечення впорядкованості та узгодженості в діях учасників управлінського процесу, оптимізації всіх форм їхнього спілкування з метою вирішення значущих завдань.

Для обґрунтування змісту й умов функціонування технології формування комунікативної складової управлінської компетентності інженерів АТ нами обраний дидактичний процес, що запропонований В. Ягуповим [4]. Головними його структурними компонентами є цільовий, стимульовально-мотиваційний, змістовний, операційно-діяльнісний, контроль-регуляторний, оцінно-результативний і суб'єкт-суб'єктний. Методична складова забезпечує підтримання суб'єкт-суб'єктних відносин між майбутніми інженерами та викладачами.

Ми намагалися в нашій технології органічно поєднати такі три рівні – науковий, теоретико-методичний та психологічний [2]. Науковий рівень передбачає застосування професійної педагогіки, яка досліджує та обґрунтовує цілі, зміст і методи професійної освіти та проектує педагогічні процеси у ВНЗ. Теоретико-методичний рівень можна визначити, як теоретичне визначення ієрархії цілей, змісту, методів, методик, технологій, засобів та організаційних форм управлінської підготовки майбутніх інженерів. Прак-

сіологічний рівень полягає у практичній реалізації нашої технології, загальним результатом якої є розвиненість їх управлінської компетентності.

Педагогічна технологія формування комунікативної складової управлінської компетентності майбутніх інженерів АТ являє собою сукупність найбільш доцільних і методично скомпонованих навчальних способів, прийомів, форм управлінської підготовки, принципів і правил їхнього застосування, послідовних методичних і технологічних дій.

Вона включає: характеристику об'єкта проектування, таксономію завдань, педагогічні умови, етапи навчально-виховного процесу, форму проекту навчально-виховного процесу (план, програма, де відображено зміст, форми і технологічний порядок діяльності), систему форм, методів, засобів реалізації навчально-виховного процесу, критерії продуктивності навчально-виховного процесу [3]. Основними компонентами визначено організаційно-технологічний та дидактичний.

Головною метою цієї технології, її провідним психолого-педагогічним завданням є формування комунікативної складової управлінської компетентності майбутніх інженерів АТ через цілеспрямовано створені квазіпрофесійні завдання проблемного характеру та на основі педагогічних умов, що дають змогу спиратися на рушійні сили розвитку основних якостей особистості студента й реалізуються під час проведення спецкурсу, що побудований на модульній основі, системі інформаційно-виховного впливу особистості науково-педагогічного працівника на особистість студента, застосуванні мультимедійних засобів навчання.

Зміст технології втілений у робочу програму спецкурсу, яка вміщує 2 навчальних модулі (42 години – 32 аудиторні й 10 – самостійна робота). Спецкурс “Основи формування управлінської компетентності майбутніх інженерів автомобільного транспорту” складався з трьох частин. Перша частина – теоретична, була спрямована на оволодіння студентами системою знань щодо поняття, сутності, складових управлінської компетентності інженера АТ та напрямів і шляхів її формування. Друга частина – практична, була спрямована на закріплення і поглиблення теоретичних знань, на формування у студентів практичних умінь і навичок управлінської діяльності, вирішення проблемних квазіпрофесійних ситуацій (складалася з двох блоків: перший – українською мовою, другий – англійською мовою). Друга частина – практична, була спрямована на закріплення і поглиблення теоретичних знань, на формування у студентів практичних умінь і навичок комунікації та спілкування під час управлінських ситуацій, вирішення проблемних квазіпрофесійних ситуацій (складалася з двох блоків: перший – українською мовою, другий – англійською мовою). У третій частині значна кількість годин відводилася на самостійну роботу студентів, де також використовувалася комп'ютерна система навчання “Управління”. Для поглиблення та розширення знань студентів були розроблені і впроваджені в навчальний процес завдання творчого характеру, які мали управлінський підтекст.

Основним її завданням визначено формування комунікативної складової управлінської компетентності майбутніх інженерів АТ через спеціально ство-

рені педагогічні умови та комунікативні ситуації, які реалізується за допомогою таких засобів, як: спецкурс “Основи формування управлінської компетентності майбутніх інженерів АТ”, квазіпрофесійні завдання проблемного та комунікативного характеру, комп’ютерна система навчання “Управління”.

При проведенні занять за технологією формування управлінської компетентності майбутніх інженерів АТ проблемний блок включав на першому етапі: постановку мети, завдань, опис ситуаційних завдань, пред’явлення студентам зразків виконання типових завдань, первинний аналіз умов завдання.

На другому етапі студенти самі пропонують та моделюють ситуацію професійної діяльності на підприємствах АТ на основі “банку завдань” так, щоб вони намагалися вести пошук способів діяльності, пов’язаних з проблемними ситуаціями в комунікації у найкоротші терміни з розумінням змісту. На третьому етапі студенти виконують завдання та формують уміння роботи в ситуаціях квазіпрофесійної діяльності. На четвертому етапі викладач оцінює творче використання студентами вмінь у процесі розв’язання та відпрацювання квазіпрофесійних завдань.

Визначено вимоги до обґрунтування квазіпрофесійних завдань, які повинні:

- розвивати ціннісно-мотиваційну сферу студентів під час навчання у ВНЗ;
- найбільш повно охоплювати зміст професійної підготовки студентів (відображати типові управлінські навички й уміння діяльності інженерів);
- формувати типові підходи до розв’язання управлінських завдань під час комунікативних актів;
- стимулювати студентів до активної пізнавальної самостійності та пошуку нових методів і форм навчальної діяльності;
- забезпечувати цільний зв’язок теоретичного навчального матеріалу та змісту практичних управлінських завдань;
- на кожне типове управлінське завдання створити банк можливих управлінських рішень.

Найефективнішими визначено імітаційні методи: аналіз конкретних виробничих ситуацій, вирішення ситуаційних виробничих завдань, виконання індивідуальних завдань у процесі вивчення матеріалу спецкурсу; ігрові: розігрування ролей як елементи ділової гри, ділова гра, комунікативні вправи, тренінги, метод самостійної роботи.

Для ефективного формування управлінської компетентності майбутніх інженерів АТ було виділено п’ять структур гри: рольова, часова, методична, організаційна та логічна. Основними способами та прийомами створення проблемних ситуацій при формуванні управлінської компетентності студентів були: невідповідність між системою знань, навичок і вмінь студентів та новим фактом, явищем; повідомлення викладачем інформації, яка містить у собі певну суперечність; сприймання та осмислення різних тлумачень одного й того самого явища при управлінні; використання сукупності способів і прийомів, у ході яких виникає проблемна ситуація.

Було виокремлено критерії та показники комунікативної складової управлінської компетентності майбутніх інженерів АТ (критерії сформо-

ваності управлінської компетентності інженерів АТ: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційно-діяльнісний, емоційно-вольовий, суб'єктний критерій). На основі критеріїв і показників подано змістові характеристики рівнів сформованості такої компетентності.

Формувальний експеримент, який було проведено у КНУ імені М. Остроградського, засвідчив, що високого рівня сформованості управлінської компетентності в експериментальній групі досягли 21,5% студентів. Кількість студентів із низьким рівнем сформованості управлінської компетентності знизилася до 6,8%, водночас зросла до 71,6% чисельність студентів, які демонструють середній рівень сформованості управлінської компетентності.

Унаслідок формувального експерименту позитивних результатів досягнуто в обох групах, однак кількісні та якісні показники експериментальної групи суттєво перевищують показники контрольної групи. Кількість студентів із високим рівнем управлінської компетентності майбутніх інженерів в ЕГ на 12% більша, ніж у контрольній.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що педагогічна технологія формування комунікативної складової управлінської компетентності майбутніх інженерів АТ є більш ефективнішою, ніж традиційна. У подальшому ми плануємо впроваджувати результати науково-дослідної роботи у навчальний процес підготовки майбутніх інженерів АТ.

Список використаної літератури

1. Днепроvская Т. В. Подготовка инженеров автотранспорта к профессиональной деятельности / Т. В. Днепроvская // Известия Южного федерального университета : научно-педагогический журнал. – 2013. – № 6. – С. 107–117.
2. Дніпровська Т. В. Суб'єктно-діялісна технологія формування управлінської компетентності майбутніх інженерів автотранспорту у ВНЗ / Т. В. Дніпровська // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. – Вінниця, 2012. – Вип. 73. – Ч. 2. – С. 78–83.
3. Селеvко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий : в 2 т. / Г. К. Селеvко. – Москва : Народное образование, 2006. – Т. 2. – 816 с.
4. Ягупов В. В. Військова дидактика : навч. посіб. / В. В. Ягупов. – Київ : ВПЦ “Київський ун-т”, 2000. – 400 с.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2015.

Днепроvская Т. В. Коммуникативный аспект формирования управленческой компетентности будущих инженеров автотранспорта

В статье определены суть и содержание коммуникации и общения в управлении, рассмотрены социально-психологические особенности управления, определены коммуникативная природа управления и ее аспекты, раскрыта сущность, этапы, содержание педагогической технологии формирования коммуникативной составляющей управленческой компетентности будущих инженеров, которая представляет собой совокупность наиболее целесообразных и методично скомпонованных способов, приемов, форм управленческой подготовки, принципов и правил их применения, последовательных методических и технологических действий по достижению поставленных целей их профессиональной подготовки; приведены результаты проведения эксперимента.

Ключевые слова: профессиональная подготовка будущих инженеров, управленческая компетентность, коммуникативная составляющая управленческой компетентности, общение, педагогическая технология.

Dniprovska T. The Communicative Aspect of Management Competence Formation of Future Engineers of Motor Transport

The article deals with the study of the concept and content of communication in the management; it has been considered the social and psychological peculiarities of management; it has been defined the communicative nature of management and its aspects, the essence, stages, and content of pedagogical technology of managerial communicative competence component of future engineers which is a combination of the most appropriate and methodically arranged training methods, techniques, forms of management training, principles and rules for their use, consistent methodological and technological actions to achieve the goals of their training has been revealed.

It has been determined that the main purpose of this technology and its leading psychological and pedagogical task is the formation of managerial communicative competence component of future engineers of motor transport through purposefully created kvazi-professional tasks of the problem and communicative nature and based on pedagogical conditions allowing to draw on the main driving forces of student personality traits and implemented during a special course that is built on a modular basis, system of information and educational influence of individual of scientific and pedagogical officer on the student, the use of multimedia facilities of learning.

Its main objective is the management component of communicative competence of future engineers through a specially created pedagogical conditions and communicative situation that are realized through such means as the special course “Fundamentals of management competence formation of future engineers of motor transport”, kvazi-professional tasks of problem and communicative nature, the computer system of study “Management”.

Key words: *training of future engineers, managerial competence, communicative component of managerial competence, communication, pedagogical technology.*